

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDAGI XORIJIY TIJORAT TASHKILOTLARI FILIALLARINING FUQAROLIK- HUQUQIY MAQOMI

Xurramova Ra'no Eshmatovna

Toshkent davlat yuridik universiteti magistranti

ranoxurramova45@gmail.com

Tel: 99 815 85 06

ANNOTATSIYA

Mazkur tezisdagi O'zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi tahlil qilinadi. Xususan, xorijiy tijorat tashkilotlarining filiallari va vakolatxonalari o'rtasidagi farqlar, ularning huquqiy maqomi va fuqarolik muomalasidagi ishtiroki O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi va xalqaro tajriba asosida ko'rib chiqiladi. Shuningdek, xorijiy tijorat tashkilotlarining filiallarini ochish, ro'yxatdan o'tkazish va ularning huquqiy javobgarligi masalalari tahlil qilinadi. Tezisdagi xorijiy investorlar uchun yaratilgan huquqiy sharoitlar, mavjud cheklovlar va ularni bartaraf etish bo'yicha tavsiyalar ham beriladi.

Kalit so'zlar: xorijiy tijorat tashkilotlari, filial, vakolatxona, fuqarolik-huquqiy maqom, investitsiya, huquqiy tartibga solish.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasi mustaqillikka erishgach, ochiq iqtisodiy siyosat yuritish va investitsion muhitni yaxshilash borasida keng qamrovli islohotlarni amalga oshirdi. Mamlakatning jahon iqtisodiyotiga integratsiyalashuvi xorijiy tijorat tashkilotlarining faoliyat yuritishi uchun qulay huquqiy sharoitlar yaratishni talab etadi. Ayniqsa, xorijiy kompaniyalar tomonidan O'zbekistonda filial va vakolatxonalar ochish jarayoni huquqiy jihatdan tartibga solinishi, ularning fuqarolik-huquqiy maqomi aniq belgilanishi muhim ahamiyatga ega.

O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi va boshqa normativ-huquqiy hujjatlar xorijiy tijorat tashkilotlari filiallari faoliyatini tartibga soluvchi asosiy huquqiy manbalardir. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksining 47-moddasida filialning huquqiy maqomi aniqlangan bo'lib, unga ko'ra, filial muayyan

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

faoliyatni amalga oshirish uchun tashkilot tomonidan ajratilgan bo‘linma hisoblanadi va u bosh tashkilotning topshirig‘iga asosan faoliyat yuritadi¹. Shu bilan birga, xorijiy davlatlarning tajribasi va xalqaro investitsion huquq doirasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallariga oid huquqiy tartibga solish mexanizmlarini o‘rganish dolzarb masala hisoblanadi.

Tadqiqotning maqsadi va vazifalari

Mazkur tezisning maqsadi – O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomini tahlil qilish va mavjud huquqiy muammolarni aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi asosiy vazifalar belgilangan:

O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligida filial tushunchasi va uning huquqiy maqomini aniqlash.

Xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining vakolatxonalar bilan huquqiy farqlarini tahlil qilish.

O‘zbekistonda xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarini ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi va ularning fuqarolik-huquqiy javobgarligini o‘rganish.

Xalqaro tajriba asosida xorijiy filiallar faoliyatini tartibga solishning huquqiy asoslarini taqqoslash.

O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallariga oid mavjud huquqiy cheklavlarni tahlil qilish va ularni takomillashtirish bo‘yicha takliflar ishlab chiqish.

Tadqiqot usullari

Mazkur tadqiqotda turli huquqiy tahlil usullaridan foydalanilgan:

Normativ-huquqiy tahlil – O‘zbekiston Respublikasining qonunchilik hujjatlari, xalqaro shartnomalar va xorijiy mamlakatlarning tajribasi o‘rganildi.

¹ O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi, 43-modda.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

Qiyosiy huquqiy tahlil – O‘zbekiston qonunchiligidagi filiallarga oid normalar xorijiy davlatlar tajribasi bilan solishtirildi.

Tizimli yondashuv – filiallarning huquqiy maqomi iqtisodiy va huquqiy jihatdan kompleks o‘rganildi.

Amaliy tahlil – O‘zbekistonda xorijiy tijorat tashkilotlari filiallari faoliyatini tartibga soluvchi huquqiy mexanizmlar amaliyotda qanday qo‘llanilayotgani tahlil qilindi.

Ushbu tadqiqot xorijiy investitsiyalarni jalb qilish hamda O‘zbekistonda biznes yuritish huquqiy shart-sharoitlarini takomillashtirishda muhim ahamiyat kasb etadi. O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi huquqiy jihatdan muhim masalalardan biri hisoblanadi. Fuqarolik kodeksiga ko‘ra, filial – bu yuridik shaxs maqomiga ega bo‘lmagan, lekin asosiy tashkilotning ayrim funksiyalarini amalga oshiruvchi bo‘linma hisoblanadi. Filial vakolatxonadan farqli ravishda tijorat faoliyatini yuritishi mumkin. Ular O‘zbekiston hududida faoliyat yuritir ekan, mahalliy qonunchilik talablariga rioya qilishi, soliqqa tortilishi va asosiy tashkilot nomidan shartnomalar tuzishi mumkin. 2023-yil ma’lumotlariga ko‘ra, O‘zbekistonda 250 dan ortiq xorijiy filial mavjud bo‘lib, ularning aksariyati Xitoy, Rossiya va Turkiya kompaniyalariga tegishli.

Xorijiy filiallarni ro‘yxatdan o‘tkazish tartibi Adliya vazirligi tomonidan amalga oshiriladi. Ro‘yxatdan o‘tkazish uchun ta’sis hujjatlari, moliyaviy hisobotlar va bosh tashkilotning qarori taqdim etilishi talab etiladi. O‘zbekistonda ushbu jarayon odatda 30 ish kun davom etadi, Qozog‘istonda esa bu muddat 10-15 kun ichida hal qilinadi. Shu bilan birga, xorijiy filiallar O‘zbekiston Respublikasi Soliq kodeksi talablariga muvofiq soliq to‘lovlarini amalga oshirishi lozim.

Filiallar faoliyatida qator muammolar ham mavjud. Jumladan, huquqiy noaniqlik sababli ayrim operatsiyalar bo‘yicha qonunchilikda aniq tartib belgilab qo‘yilmagan. Bundan tashqari, xorijiy filiallar mahalliy korxonalar bilan bir xil soliqqa tortiladi, bu esa investitsion muhitga salbiy ta’sir qilishi mumkin. Shuningdek, ro‘yxatdan o‘tkazish jarayoni murakkab va uzoq davom etishi sababli xorijiy kompaniyalar uchun qo‘shimcha byurokratik to‘siqlar yuzaga keladi. Ushbu muammolarni hal

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

qilish uchun soliq imtiyozlari berish, qonunchilikni aniqroq belgilash va ro'yxatga olish jarayonini soddalashtirish tavsiya etiladi.

Xalqaro tajribaga e'tibor qaratadigan bo'lsak, dunyoning turli mamlakatlarida filiallarning huquqiy maqomi va ularning tartibga solinishi har xil yondashuvlarga asoslanadi. Masalan, AQShda filiallar federal darajada emas, balki shtatlar miqyosida tartibga solinadi. Har bir shtatning o'z soliq va huquqiy talablari mavjud bo'lib, ba'zi shtatlarda filiallar mustaqil yuridik shaxs sifatida ham ro'yxatdan o'tkazilishi mumkin. Germaniyada filiallar yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmasa-da, ayrim holatlarda mustaqil soliq subyekti hisoblanishi mumkin. Germaniya tijorat kodeksiga muvofiq, xorijiy filiallar to'liq moliyaviy hisobot yuritishi va mahalliy qonunchilik talablariga javob berishi shart. Rossiyada esa filiallar yuridik shaxs maqomiga ega bo'lmagan bo'linma hisoblanadi, ammo ularga ayrim mustaqil vakolatlar berilgan. Xususan, Rossiya Federatsiyasi Fuqarolik kodeksining 55-moddasiga ko'ra, xorijiy filiallar tijorat faoliyati yuritishi mumkin, biroq ularning barcha majburiyatlari asosiy kompaniya zimmasiga yuklatiladi.

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, filiallarga beriladigan huquq va majburiyatlar har bir mamlakatning investitsion muhitiga bog'liq. O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni rag'batlantirish va tijorat faoliyatini rivojlantirish maqsadida xorijiy filiallar uchun maxsus soliq yengilliklari joriy etilishi, ro'yxatdan o'tkazish tizimi soddalashtirilishi hamda huquqiy maqomi aniq belgilanishi lozim. Shu bilan birga, xorijiy filiallarning mamlakat iqtisodiy rivojlanishiga qo'shayotgan hissassi inobatga olinib, ularning faoliyat yuritish sharoitlarini yanada qulaylashtirish maqsadga muvofiqdir.

O'zbekistonda xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi bo'yicha olib borilgan tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, mavjud huquqiy tartibotlar xorijiy investorlar uchun yetarlicha aniq emas va ba'zi jihatlari bo'yicha takomillashtirishni talab qiladi. Xususan, filiallarning yuridik maqomi to'liq mustahkamlangan bo'lsa-da, ularning mustaqil moliyaviy va huquqiy javobgarligi masalasida noaniqlik mavjud. O'zbekiston qonunchiligida filiallarning asosiy kompaniyadan mustaqil ravishda majburiyat olishi mumkinligi aniq belgilanmagan, bu esa amaliyotda muayyan huquqiy ziddiyatlarga sabab bo'lishi mumkin.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

Xalqaro tajriba shuni ko'rsatadiki, xorijiy filiallarning maqomi mamlakat iqtisodiy siyosati va investitsion muhitiga bog'liq. Masalan, AQSh va Germaniyada filiallar ba'zi holatlarda mustaqil subyekt sifatida ko'rilishi va soliq solish tizimida alohida tartibga solinishi mumkin. Rossiyada esa filiallar mustaqil yuridik shaxs sifatida tan olinmasa ham, ularga tijorat faoliyatida qatnashish huquqi beriladi. O'zbekistonda esa xorijiy filiallarga tegishli huquqlar va majburiyatlar aniq belgilangan bo'lsa-da, ularning ro'yxatdan o'tish jarayoni uzoq davom etishi va soliq yukining yuqoriligi xorijiy investorlar uchun muayyan qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

Olingan natijalar asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin:

Huquqiy aniqroq belgilash zarurati – O'zbekistonda xorijiy filiallarning huquqiy maqomini yanada aniqroq belgilash va ularning mustaqil javobgarlik doirasini huquqiy jihatdan mustahkamlash lozim.

Soddalashtirilgan ro'yxatdan o'tish tizimi – Filiallarni ro'yxatdan o'tkazish jarayonini soddalashtirish va uni xalqaro amaliyotga moslashtirish xorijiy investorlar uchun qulay muhit yaratadi.

Soliq imtiyozlari va rag'batlantirish – Xorijiy tijorat tashkilotlarining filiallari uchun soliq yengilliklari joriy etilishi, ayniqsa, strategik muhim sohalarda faoliyat yuritayotgan filiallarga qo'shimcha preferensiyalar berilishi investitsion muhitni yaxshilashga xizmat qiladi.

Xalqaro standartlarga muvofiqlik – Germaniya, AQSh va Rossiya tajribalaridan kelib chiqib, filiallarning huquqiy maqomini xalqaro talablarga mos ravishda isloh qilish tavsiya etiladi.

Umuman olganda, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi masalasini takomillashtirish nafaqat investitsiyalar oqimini oshirishga, balki mamlakat iqtisodiyotiga xorijiy kompaniyalar tomonidan kiritilayotgan kapitalning samarali boshqarilishiga ham xizmat qiladi. Shu sababli, O'zbekiston qonunchiligida ushbu masalani xalqaro amaliyotga mos ravishda takomillashtirish ustuvor vazifalardan biri bo'lishi lozim.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

XULOSA

O‘zbekiston Respublikasida xorijiy tijorat tashkilotlari filiallarining fuqarolik-huquqiy maqomi bo‘yicha tadqiqot natijalari shuni ko‘rsatadiki, ushbu sohada huquqiy tartibga solish mavjud bo‘lsa-da, uni yanada takomillashtirish va xalqaro amaliyotga moslashtirish zarur. Xorijiy investitsiyalarni jalb qilishda huquqiy barqarorlik muhim rol o‘ynaydi, shu bois filiallarning maqomi, javobgarligi va soliq majburiyatlari yanada aniq belgilanishi lozim.

Xalqaro tajriba shuni ko‘rsatadiki, rivojlangan davlatlarda filiallarning mustaqillik darajasi va javobgarlik masalalari huquqiy jihatdan batafsil tartibga solingan. O‘zbekiston ham investorlar uchun qulay muhit yaratish maqsadida ushbu tajribalarni inobatga olib, filiallarning ro‘yxatdan o‘tish tartibini soddalashtirish, soliq yengilliklari taqdim etish va huquqiy aniq-likni oshirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishi maqsadga muvofiqdir.

Umuman olganda, xorijiy tijorat tashkilotlari filiallari faoliyatini huquqiy jihatdan mustahkamlash, ularning maqomini xalqaro standartlarga mos ravishda tartibga solish va investitsion muhitni yaxshilash mamlakat iqtisodiyoti rivojiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatishi kutiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. – 1996-yil 21-dekabr, № 257-I.
2. O‘zbekiston Respublikasining "Chet el investitsiyalari to‘g‘risida"gi Qonuni. – 1998-yil 30-aprel, № 609-I.
3. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining "Xorijiy tijorat tashkilotlari filiallari va vakolatxonalari faoliyatini tartibga solish to‘g‘risida"gi qarori.
4. Karimov I. A. O‘zbekistonning o‘z istiqlol va taraqqiyot yo‘li. – T.: O‘zbekiston, 1992.
5. Bobojonov O., Sayfullaev A., Qo‘chqorov O. Fuqarolik huquqi. – T.: TDYU, 2019.
6. Sklovskiy K. I. Predstavitelstva i filiali yuridicheskix lits: pravovoy status. – M.: Statut, 2014.

International Educators Conference

Hosted online from Toronto, Canada

Website: econfseries.com

7th April, 2025

7. Black's Law Dictionary / Bryan A. Garner. – 11th ed. – St. Paul: Thomson Reuters, 2019.

Foydalanilgan saytlar

1. O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligi – www.minjust.uz
2. O'zbekiston Respublikasi Investitsiyalar, sanoat va savdo vazirligi – www.invest.gov.uz
3. LexUZ – O'zbekiston qonun hujjatlari ma'lumotlar bazasi – www.lex.uz
4. Birlashgan Millatlar Tashkiloti Xalqaro Savdo Huquqi Komissiyasi (UNCITRAL) – www.uncitral.org
5. Jahon bankining investitsion muhit bo'yicha hisoboti – www.worldbank.org
6. Rossiya Federatsiyasi Adliya vazirligi – www.minjust.ru
7. AQSh Savdo Departamenti – www.trade.gov